

Rusudan Pipia

რუსუდან ფიფია

Sukhumi State University

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Specificity of Teaching the Relations of World and National Literature in Teacher Training Programs

მსოფლიო და ნაციონალური ლიტერატურის ურთიერთმიმართებათა სწავლების სპეციფიკა მასწავლებლის მომზადების პროგრამებში

The main goal of new educational programs is to search for modern western trends and possible ways and means of their implementation on Georgian soil, to participate in the process of refining and developing methods for teachers in accordance with modern standards of literature teaching, to search for better ways of art of creating a scenario adapted to the modern teaching system through the integration of traditional and modern methodical directions. The goal of the teaching methodology of Georgian literature in the university space should be distinguished by important innovations and include research with the latest directions of artistic text analysis, formation of intertextual and discursive thinking skills.

Keywords: literature, teaching, intertextuality, programs

საკვანძო სიტყვები: ლიტერატურა, სწავლება, ინტერტექსტუალობა, პროგრამები

თანამედროვე დასავლური ტენდენციებისა და ქართულ ნიადაგზე მათი დანერგვის შესაძლო გზებისა და საშუალებების ძიება, მასწავლებლისთვის ლიტერატურის სწავლების თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი მეთოდოლოგიის დახვეწა-დამუშავების პროცესში მონაწილეობა, ტრადიციულ და თანამედროვე მეთოდურ მიმართულებათა ინტეგრირების გზით თანამედროვე საგაკვეთილო სისტემისთვის მორგებული სცენარის შექმნის ხელოვნების უკეთესი გზების ძიება, ახალი საგანმანათლებლო პროგრამების მთავარი მიზანია.

ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდოლოგიის მიზანი საუნივერსიტეტო სივრცეში მნიშვნელოვანი სიახლეებით უნდა გამოირჩეოდეს და შეიცავდეს კვლევას მხატვრული ტექსტის ანალიზის უახლესი მიმართულებებით, ინტერტექსტუალური და დისკურსიული აზროვნების უნარჩვევათა ჩამოყალიბებით. სასწავლო პროცესის ახლებური გააზრება და თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად წარმართვა დროის მოთხოვნაა. მასწავლებლის მომზადების პროგრამებში, ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდოლოგიის სასწავლო კურსის მიზანია, მომავალ მასწავლებლებს შეასწავლოს და გააცნოს ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდები, მხატვრული ტექსტის ანალიზის უახლესი მიმართულებები. სწავლების მეთოდოლოგია ხელს შეუწყობს პროფესიონალს ქართული მწერლობა განიხილოს მსოფლიო ლიტერატურის კონტექსტში; დაეხმაროს მხატვრული ტექსტის გაგებასა და თვითგამოხატვის სწავლებაში. მხატვრული ტექსტის ორგანიზაციული თავისებურების გააზრებაში.

მასწავლებლის მომზადების პროგრამებში ფილოლოგის კვალიფიკაციით მოსულმა ახალგაზრდა სპეციალისტებმა უნდა გაიაზრონ, რომ დღეისთვის აქტიური დისკურსი მიმდინარეობს ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდების კვლევისა და მხატვრული ტექსტის ანალიზის უახლესი მიმართულებებით. გაეცნონ საინტერესო შეხედულებებს იმის შესახებ, თუ როგორია ჰუმანიტარული განათლების თანამედროვე ტენდენციები მსოფლიოში, რას გვთავაზობენ შედარებითი პედაგოგიკის მთავარი დებულებები და სხვადასხვა ქვეყნის პრაქტიკული გამოცდილებები ამ მიმართულებით. მომავალმა ქართულის მასწავლებელმა გააზრებულად უნდა იცოდეს ინტერტექსტუალური და დისკურსიული აზროვნების უნარ-ჩვევათა ჩამოყალიბების თანამედროვე დასავლური ტენდენციები და ქართულ ნიადაგზე მათი დანერგვის შესაძლო გზებისა და საშუალებების ძიება. ამ საქმეში სტუდენტებს ეხმარებათ კვალიფიციურ პროფესიონალთა შედგენილი გზამკვლევები და მეთოდური მიდგომების ანალიზები, რაც მათთვის ხელმისაწვდომია და პროფესიაში შესვლამდე გასააზრებელი მასალის სახით მიეწოდებათ.

მომავალმა მასწავლებელმა უნდა იცოდეს, რომ „ლიტერატურის სწავლება გულისხმობს მის არა მხოლოდ ნაციონალურ ჭრილში გააზრებას, ან ტრადიციულად დამკვიდრებული ლიტერატურის ისტორიის შესწავლას, არამედ გაანალიზებას მსოფლიო ლიტერატურულ კონტექსტში, საერთო და განსხვავებული თემების, პრობლემების, იდეალებისა და ფასეულობების შედარება– შეპირისპირების საფუძველზე. ქართული ენისა და ლიტერატურის 2018-2024 სასწავლო წლების საგნობრივ პროგრამაში პირდაპირაა გაცხადებული, რომ ლიტერატურის სწავლებაში სახელმწიფოს პრიორიტეტი პროფესიის ინდივიდუალური შესაძლებლობების (და არა კოლექტიური „მეს“) განვითარებაა. ეს კი „კულტურული შემოხრუნების“ კიდევ ერთი, მნიშვნელოვანი ასპექტია (სამსონია და სხ., 2021, გვ. 27).

ლიტერატურის სწავლების თანამედროვე თეორიების საფუძველზე შეიქმნა ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი პროგრამა. ამ დოკუმენტის ზოგად ნაწილში, სადაც ჩამოყალიბებულია საგნის სწავლების მიზნები და ამოცანები, გაცხადებულია, რომ ლიტერატურის შესწავლამ მოსწავლე ეროვნულთან ერთად ზოგადსაკაცობრიო კულტურასაც უნდა აზიაროს; მან უნდა შეძლოს ეროვნულისა და უნივერსალურის ერთმანეთთან დაკავშირება მშობლიური და მსოფლიო ლიტერატურული პროცესების, პრობლემატიკისა და ფასეულობების გაანალიზებისა და შეფასების საფუძველზე (სტანდარტი, 2018).

მომავალ მასწავლებელს უნდა შეეძლოს დასავლეთის ქვეყნებში მიმდინარე ლიტერატურული პროცესების და პარადიგმების გააზრება, კონკრეტული ტექსტებისა და ინფორმაციების დამუშავება და სწორი ინტერტექსტუალური ანალიზი. მას უნდა ჰქონდეს ცოდნა, ქართულ ლიტერატურულ ნაწარმოებებთან ერთად, მოსწავლეებს შესთავაზოს უცხოური ლიტერატურის ის ნიმუშები, რომლებიც ტიპოლოგიისა და პრობლემატიკის თვალსაზრისით მსგავსებას ამჟღავნებს სწავლების სხვადასხვა ეტაპისთვის შერჩეულ მხატვრულ ნაწარმოებებთან. ამ საქმეში ფუნდამენტურ ფილოლოგიურ განათლებასთან ერთად მეთოდურად უნდა გაიაზრონ თუ რა მოთხოვნებს უყენებს ეროვნული სასწავლო გეგმა ამ მიმართულებით საგნობრივ სწავლებას. სკოლებს უფლება აქვთ სასწავლო ბადეში შეიტანონ არჩევითი საგანი – „XIX-XX საუკუნეების დასავლური ლიტერატურა“, რომელიც – წარმოგვიდგენს გასული ბოლო ორი საუკუნის დასავლეთის ქვეყნების (ევროპისა და ამერიკის) ლიტერატურის უმთავრეს პარადიგმებსა და ძირითად ტენდენციებს. საგანი, ძირითადად, ფოკუსირებულია XIX-XX საუკუნეების დასავლური ლიტერატურის ოთხ უმთავრეს პარადიგმულ მიმართულებაზე (რომანტიზმი, რეალიზმი, მოდერნიზმი, პოსტმოდერნიზმი), რომლებიც განიხილება კონკრეტულ ტექსტებზე დაყრდნობით. ამ ერთმოდულიან არჩევით საგანში მოსწავლეებისთვის განსაზღვრულია XIX-XX საუკუნეების დასავლური ლიტერატურული პარადიგმები ქართულ ლიტერატურაში:

არჩევითი საგანი „XIX-XX საუკუნეების დასავლური ლიტერატურა“, იმავდროულად, წარმოადგენს ქართული ლიტერატურის საგნის აუცილებელ კონტექსტს. მოცემულ საგანთან მიმართებაში მოსწავლეს საშუალება ეძლევა, დაინახოს, ერთი მხრივ, ქართული ლიტერატურისა და დასავლური ლიტერატურების, გარკვეულწილად, განსხვავებული გზები XIX საუკუნემდე; მეორე მხრივ კი, XIX საუკუნიდან მოყოლებული – ქართული ლიტერატურის კიდევ უფრო დაახლოება და ჩართვა ერთიან ევროპულ და, საზოგადოდ, დასავლურ ლიტერატურულ სივრცეში. სწორედ ამ ერთიანი ლიტერატურული სივრცის დანახვა დაეხმარება მოსწავლეს, ყურადღება მიაქციოს ქართული ლიტერატურისა და დასავლური ლიტერატურების მსგავსება-განსხვავებას მათი განვითარებისა და ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე. ეს, ცხადია, იმასაც ნიშნავს, რომ მოსწავლე, შემდგომში დაგვარად, გასცდება ნაციონალურ კონტექსტს და შეეცდება, დაინახოს ქართული ლიტერატურის ზოგადსაკაცობრიო შინაარსი.

როგორც უკვე აღინიშნა, XIX საუკუნის 20-იანი წლებიდან ქართული ლიტერატურა ევროპული ლიტერატურის განუყოფელი ნაწილი ხდება, სადაც ლიტერატურულ პროცესს (ზოგჯერ დაგვიანებით, ხოლო ზოგჯერ თითქმის იმადროულად) იგივე ევროპული ლიტერატურული პარადიგმები და სალიტერატურო სკოლები განსაზღვრავენ.

საბჭოთა პერიოდის ქართულ ლიტერატურის განხილვისას მოსწავლე უნდა აცნობიერებდეს სოცრეალიზმისა და სოცრეალისტური კანონის მნიშვნელობას, მის თეორიასა და პრაქტიკას, რადგან სოცრეალიზმის დეკლარირებული თეორია და რეალური ლიტერატურული პროცესი 1930-1980-იან წლებში საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. აქ ორი ძირითადი მიდგომა არსებობს: სოცრეალიზმი, როგორც მოდერნიზმის (საბჭოთა ავანგარდის) რადიკალიზაცია და გაგრძელება (სინიავესკი-გროსის თეორია) და სოცრეალიზმი, როგორც „კლასიკური“ (XIX საუკუნის) რეალიზმის დოგმატური და დეგენერირებული ფორმა. ასევე, ძალიან მნიშვნელოვანია იმის ანალიზი, თუ როგორ ვითარდება ქართული სალიტერატურო პროცესი XX საუკუნის 30-80-იან წწ.-ებში ევროპული ლიტერატურისაგან ზოგჯერ თითქმის მთლიანი თუ ნაწილობრივი იზოლაციის დროს.

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული, ლიტერატურულ პროცესს საქართველოში თითქმის მთლიანად განსაზღვრავს პოსტმოდერნისტული პარადიგმა (მაგ., გურამ დოჩანაშვილი, ჯემალ ქარჩხაძე, აკა მორჩილაძე და სხვ.). მნიშვნელოვანია, რომ მოსწავლე აცნობიერებდეს ქართული პოსტმოდერნიზმის კავშირს დასავლურ პოსტმოდერნიზმთან (ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2018).

უნდა ითქვას, რომ სახელმწიფო დოკუმენტებსა და სასწავლო გეგმებში გაწერილი დებულებები ლიტერატურის ინტერტექსტუალურ ჭრილში გააზრებისთვის, თანამედროვე სკოლისთვის მიუღწევად ამოცანად გვესახება. გეგმის მისაღწევ შედეგად გაწერილი მიზნები ხშირად წარმოუდგენელი და განუხორციელებელია. ამასთან ერთად, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს საგანი არჩევითია და ყველა სკოლაში არ ისწავლება. კვლევები გვიდასტურებენ, რომ მოსწავლეების უმრავლესობას არ აქვს გამომეშავებული ამ საგნის მთავარი მისაღწევი შედეგები, როგორცაა:

- ა) მოსწავლეს შეუძლია ქართულ ლიტერატურულ ტექსტებში XIX-XX საუკუნეების დასავლური ლიტერატურული პარადიგმების ამოცნობა და მათზე მსჯელობა.
- ბ) მოსწავლეს შეუძლია დასავლურ და ქართულ ლიტერატურულ ტექსტებში ასახული ფასეულობებისა და შეხედულებების ერთმანეთთან შედარება და გაანალიზება.
- გ) მოსწავლეს შეუძლია ქართული ლიტერატურული ტექსტების გააზრება XIX-XX სს. დასავლური ლიტერატურის კონტექსტში.

სამწუხაროდ, ეს პრობლემები გამოწვეულია იმით, რომ „ლიტერატურის სწავლება ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში გულისხმობს ლიტერატურის ნაცონალურ ჭრილში გააზრებას, ტრადიციულად დამკვიდრებული ლიტერატურის ისტორიის შესწავლას, ლიტერატურული ტექსტების გააზრებას უმეტესად ჩაკეტილ, მონოკულტურულ ჭრილში ხდება (რატიანი და სხ., 2017, გვ. 193).

უნდა გავითვალისწინოთ კონსტრუქტივისტული მიდგომა სწავლებისადმი და სასკოლო ტექსტებს დავესახოთ ამოცანა, მოსწავლეს შეეძლოს საკუთარ გამოცდილებასთან, წარსულთან და თანამედროვეობასთან დაკავშიროს ნაწარმოებში აღწერილი ნარატივი. მაშინ არც უცხოური ლიტერატურის მაგალითები იქნება მისთვის მიუწვდომელი და შორეული. სასკოლო ლიტერატურის ტექსტების შერჩევისას, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ იმაზე თუ რა შინაარსის ტექსტები შევარჩიოთ. ამ თვალსაზრისით ანგარიში უნდა გაეწიოს შემდეგ საკითხებს: რით შეიძლება მოეწონოთ ტექსტი მოსწავლეებს; იძლევა თუ არა ტექსტის შინაარსი მოსწავლეთა პირად გამოცდილებასთან დაკავშირების საშუალებას; არის თუ არა ტექსტში ისეთი ელემენტები, რომლებიც აღძრავს მოსწავლეთა ცნობისმოყვარეობას; მრამდენად ასახავს ტექსტი ეროვნული თუ განსხვავებული კულტურის თავისებურებებს და შეუწყობს თუ არა ხელს ამ კულტურათა მიმართ ინტერესის გაღვივებას; არის თუ არა მისაწვდომი და გასაგები მოსწავლისათვის ის ინფორმაცია, რომელსაც შეიცავს ტექსტი; არის თუ არა საკმარისი მოსწავლეთა ლინგვისტური ცოდნა ტექსტის გასაგებად; – ხომ არ არის ტექსტი ძალიან მარტივი, ან ძალიან რთული; იძლევა თუ არა მოსწავლის თუნდაც მცირეოდენი წინსვლის შესაძლებლობას (ინასარიძე და სხ., 2024, გვ. 105). მკვლევართა აზრით, ლიტერატურული ტექსტები უნდა გამოირჩეოდეს აქტუალური (როგორც მხატვრული, ისე ყოფითი თვალსაზრისით) პრობლემატიკით, რათა მოზარდს მიეცეს მისთვის მნიშვნელოვან და საინტერესო საკითხებზე მსჯელობის, განსხვავებული თვალსაზრისის გამოთქმის საშუალება, სასურველია სახელმძღვანელოში შევიდეს სხვადასხვა ეპოქის ლიტერატურული ტექსტები, რომლებიც მოზარდთათვის თვალსაჩინოს გახდის ლიტერატურაში ასახული კონკრეტული პრობლემების სხვადასხვა კულტურულ კონტექსტში, სხვაგვარად გააზრების საშუალებას (აუცილებლობას).

თანამედროვე მეცნიერები ერთხმად აღიარებენ, რომ მხატვრული თხზულება ვერ დაიწერება სრულიად „სუფთა დაფაზე“, არსებული კულტურული მეხსიერებიდან რემინისცენციების გარეშე, რადგან მსოფლიო საგანმურშიც და თითოეული ქვეყნის ლიტერატურაშიც უკვე უამრავი ტექსტია და როგორც მწერალს, ისე მკითხველს, ამ ტექსტებიდან ათასი რამ შეიძლება ამოუტივტივდეს გონებაში ან ქვეცნობიერი გავლენა იქონიოს წერის თუ კითხვის პროცესზე. მოსწავლეთა თვალსაჩინოების გასაფართოვებლად და კითხვის მოტივაციის ასამაღლებლად მნიშვნელოვანია ყურადღების გამახვილება იმაზე, თუ რა სახის მიმართებები შეიძლება არსებობდეს ტექსტებს შორის. თუნდაც ერთი კონკრეტული ნაწარმოების სრულყოფილ აღქმას გარკვეული ფონური ცოდნა და გამოცდილება სჭირდება (ნინიძე, 2022, გვ. 35). წიგნიერება მხოლოდ სკოლაში გატარებულ წლებზე კი არ არის დამოკიდებული, არამედ იმ გარემოზე, სადაც წიგნის კითხვის სურვილი უჩნდებათ, ან უქრებათ. ცხადია, ამ პროცესში გადამწყვეტ როლს მასწავლებელი ასრულებს. (პაპავადა სხ., 2012, გვ. 53–54).

ლიტერატურის სწავლებაში არსებული გამოწვევების ახლებური გააზრება და თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად წარმართვა დროის მოთხოვნაა. მასწავლებლის მომზადების პროგრამებში ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდის სასწავლო კურსის მიზანია მომავალ მასწავლებლებს შეასწავლოს და გააცნოს ქართული ლიტერატურის სწავლების მეთოდები, მხატვრული ტექსტის ანალიზის უახლესი მიმართულებები. სწავლების მეთოდოლოგია ხელს შეუწყობს მომავალ მასწავლებელს განიხილოს ქართული მწერლობა მსოფლიო ლიტერატურის კონტექსტში; დაეხმაროს მხატვრული ტექსტის გაგებასა და თვითგამოხატვის სწავლებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ეროვნული სასწავლო გეგმა. (2018-2024). საგნობრივი პროგრამა ქართულ ენასა და ლიტერატურაში. თბილისი. www.mes.gov.ge
- ინასარიძე, მ., ნაჭყებია, მ. (2022). მშობლიური ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდები, თბილისი. https://educationhouse.ge/storage/books/%E1%83%AC%E1%83%98%E1%83%92%E1%83%9C%E1%83%98_274.pdf
- ლომიძე, ნ. (2017) პროზაული ტექსტი – გაგება-გააზრებისა და შემოქმედებითი უნარების განვითარების საშუალება. <https://mastsavlebeli.ge/?p=13145>
- მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტი ქართულ ენასა და ლიტერატურაში, თბ., 2018. www.mes.gov.ge
- ნინიძე, მ. (2022). ტექსტთაშორისი ურთიერთმიმართებების ანალიზი ლიტერატურის სწავლების პროცესში, ჰუმანიტარული განათლება სკოლაში. https://educationhouse.ge/storage/books//Humanitaruli%20Ganatleba%20Skolashi-2022-1-BOLO_205.pdf
- პაპავა და სხ. (2012): წიგნიერება, თბილისი: მწიგნობარი.
- რატიანი, ნ. და სხ. (2017) მასწავლებლის წიგნი, ლიტერატურის სწავლება, მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი, თბილისი.
- სამსონია, ი. და სხ. (2022). წიგნიერების გაკვეთილები, თბილისი: მწიგნობარი.

References:

- Erovnuli sasts'avlo gegma. (2018-2024). Sagnobrivi p'rograma kartul enasa da lit'erat'urashi. [National Curriculum. Subject Program in Georgian Language and Literature]. Tbilisi. www.mes.gov.ge
- Inasaridze, M., Nach'q'ebia, M. (2022). Mshobliuri enisa da lit'erat'uris sts'avlebis metodebi. [Methods of Teaching Native Language and Literature]. Tbilisi. https://educationhouse.ge/storage/books/%E1%83%AC%E1%83%98%E1%83%92%E1%83%9C%E1%83%98_274.pdf
- Lomidze, N. (2017). P'rozauli t'ekst'i – gageba-gaazrebisa da shemokmedebiti unarebis ganvitarebis sashualeba. [Prose Text – A Means of Understanding and Developing Creative Skills]. <https://mastsavlebeli.ge/?p=13145>
- Masts'avleblis p'ropesiuli st'andart'i kartul enasa da lit'erat'urashi. (2018). [Teacher's Professional Standard in Georgian Language and Literature]. Tbilisi. www.mes.gov.ge
- Ninidze, M. (2022). T'ekst'tashorisi urtiertmimartebebis analizi lit'erat'uris sts'avlebis p'rotsesshi, humanit'aruli ganatleba sk'olashi. [Analysis of intertextual relationships in the process of teaching literature, humanitarian education at school.]. https://educationhouse.ge/storage/books//Humanitaruli%20Ganatleba%20Skolashi-2022-1-BOLO_205.pdf
- Rat'iani, N. da skh. (2017). Masts'avleblis ts'igni, lit'erat'uris sts'avleba. [Teacher's book, Teaching literature]. Masts'avlebelta p'ropesiuli ganvitarebis tsent'ri. Tbilisi.
- Samsonia, I. da skh. (2022). Ts'ignierebis gak'vetilebi. [Literacy lessons]. Tbilisi: “mts'ignobari”.
- P'ap'ava da skh. (2012). Ts'igniereba. [Literacy]. Tbilisi: “mts'ignobari”.